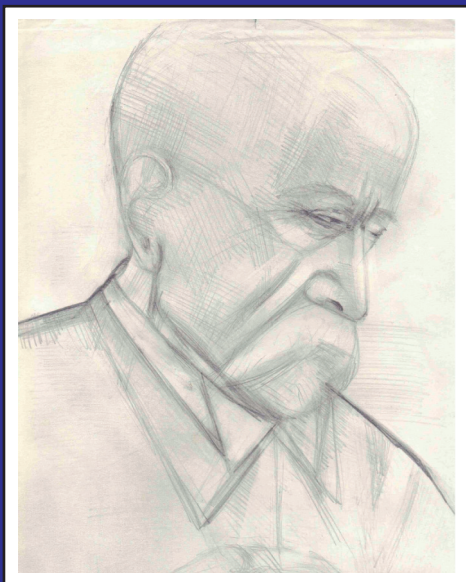

„O ČESKÉ OTÁZCE A JINÉ ÚVAHY“

*Sborník projevů pronesených
na slavnostním setkání
u příležitosti 161. výročí narození
Tomáše Garrigua Masaryka
v budově Poslanecké sněmovny
Parlamentu České republiky*

Praha 2011

„O ČESKÉ OTÁZCE A JINÉ ÚVAHY“

Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 161. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Vydala: Církev československá husitská
Wuchterlova 5
166 26 Praha 6
ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR

Editoři: Olga Nytrová, Markéta Hlasivcová, Václav Strachota
– Literárně dramatický klub Dialog na cestě
– NO Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Redakce a grafická úprava: Ing. Pavel Pánek
Jazyková úprava: Mgr. Jana Krajčířiková
Kresba na obálce: Pavel Grün
Grafické řešení obálky: Vlasta Polívková

Poděkování

Děkujeme paní Miroslavě Němcové, předsedkyni Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, pod jejíž záštitou se konalo slavnostní setkání ke 161. výročí narození prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.

© Církev československá husitská a Dialog na cestě, 2011

ISBN: 978-80-7000-068-7

„O ČESKÉ OTÁZCE A JINÉ ÚVAHY“

Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 161. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Praha 2011

OBSAH

Modlitba k výročí narození T. G. M. – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	5
Projev předsedkyně Poslanecké sněmovny – <i>Miroslava Němcová</i>	6
Masarykova humanita a praktická víra – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	9
T. G. Masaryk: Demokracie – výchova – rodina – <i>Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D.</i>	12
Masarykovo pojetí českých dějin a reformace – <i>PhDr. Josef Zmr, CSc.</i>	14
Slovo závěrem – <i>PhDr. Olga Nytrová</i>	21

MODLITBA K VÝROČÍ NAROZENÍ T. G. M.

„Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, celou svou silou a celou svou myslí a miluj bližního svého jako sám sebe.“
Mt 22,37–39

Stvořiteli a Pane celého světa, vládce nad všemi národy, tobě bud' vzdávána čest a chvála. Přinášíme ti své díkyvzdání a předkládáme prosby za svůj národ a vlast. Děkujeme ti, že jsi utvářel a vedl náš národ v minulosti a osvěcoval jej jasným světlem svého věčného evangelia. Děkujeme ti, že toto evangelium – Ježíšovo učení lásky, oslovilo i našeho prvního prezidenta Tomáše G. Masaryka. Děkujeme ti za jeho dílo pro náš novodobý stát i pro naši církev. Prosíme tě, dej, aby náš národ i dnes hledal tvé království a poznával tebe, pravého Boha, po příkladu Mistra Jana Husa, Jana Amose Komenského a mnohých tobě odevzaných svědků a služebníků. Prosíme tě, chraň nás od malicherných hádek, nečestnosti, neupřímnosti, nespravedlnosti a nesvobody vnější i vnitřní.

Ať dokážeme nést obtíže, které naše doba přináší, naplňujeme Ježíšovo přikázání lásky v každodenním životě a hledáme hodnoty Ducha, které nepomíjejí. Bože, dárce pokoje věčného i časného, zůstávej s námi. Ved' nás k plnosti života v Kristu a provázej nás svým požehnáním. Amen.

*Tomáš Butta,
patriarcha ČČSH*

PROJEV PŘEDSEDKYNĚ POSLANECKÉ SNĚMOVNY

Vážené dámy, vážení pánové,

„je iluze, že jsme si rovni. Pravda, při volbách se před urnami nivelizují mozky, hlas hospodského povaleče má stejnou váhu jako hlas Einsteina... Skutečná demokracie však má vytvářet snesitelný stupeň nerovnosti, harmonizovat společnost.“

Tento citát Tomáše Garrigua Masaryka, prvního československého prezidenta, se mi jeví velmi vhodným pro zahájení dnešního slavnostního setkání. Zejména proto, že ukazuje, jak nadčasové byly jeho úvahy o společnosti, o roli jednotlivce, právě tak jako o roli státu.

O inspiraci, již nám Tomáš Garrigue Masaryk je i dnes, se zejména na tomto fóru nemusíme přesvědčovat. Jde spíše o to, zda se veřejná diskuse nezužuje pouze na dobře známé postoje a činy prvního prezidenta. Zda je dostatečně silně zasazujeme do kontextu tehdejšího dění uvnitř i vně naší republiky.

Zda Masarykův svět ukazujeme v oné barvitosti a pestrosti dění nejenom politického, ale života skutečně společenského, dotýkajícího se všech vrstev společnosti, všech oblastí hledajících „sladění starého světa“ s novým, poválečným, kdy nic už nebylo jako předtím.

Když zadáte do vyhledávače v „mapách.cz“ adresu Masarykovo náměstí, najdete 132 adres. Napíšete-li na stejné internetové adrese Masarykova, vykáže vám vyhledávač 726 ulic se jménem prvního československého prezidenta. Během zlomku sekundy můžete vygenerovat asi milion a tři čtvrtě odkazů obsahujících jméno Masaryk.

O čem to ve skutečnosti svědčí? Určitě o úctě, kterou k tomuto muži naší historie chováme. Nelze však již potvrdit, že by taková četnost odkazů znamenala hlubší pochopení a znalost jeho díla.

Pamatuji si na odpověď mladé dívky v jakési televizní anketě nebo zábavném pořadu. Byla přesvědčena, že Masaryk osvobodil v roce 1945 Prahu a potom založil Československou socialistickou republiku. Takovou odpověď nechci brát jako míru obecného povědomí o našich novodobých dějinách a o roli TGM v nich. To by jistě neodpovídalo skutečnosti. Ale bagatelizovat ji jako zcela ojedinelou určitě také nejde.

Chci říci, že je zde ještě stále značný prostor pro opakování toho, co z Masarykova úsilí bylo pro náš stát rozhodující. Je zde však také dobrá příležitost připomínat jeho osobnost i v souvislostech širších.

Mluvme tedy o jeho zásadním podílu na vzniku nového samostatného státu Čechů a Slováků, dnes samostatných státních útvarů České republiky a Sloven-

ska. Mluvme o jeho sjednocující síle v poměrně pestré politické, národnostní a ekonomické směsici meziválečného Československa.

Zdůrazňujme Masarykovu zásluhu na tom, že se právě v Československu podařilo udržovat dvacet let demokratické hodnoty a neustupovat extremistickým názorům. Zatímco v okolních státech se v období velké hospodářské krize a po ní dostaly k moci struktury vedoucí později k fašismu a diktaturám – v Německu, Maďarsku a později i na Slovensku, masarykovské Československo i přes sílící tlak německého souseda a německé menšiny uvnitř bylo schopno díky pevným demokratickým principům dlouho odolávat.

Připomínejme, že v prezidentské funkci prožil Masaryk vlastně jen malou část aktivního života – patnáct let (a dožil se třiaosmdesáti). Ale jako student a profesor ve Vídni, později v Praze a nakonec ve válečném exilu, strávil desetiletí svého života rovněž velmi aktivně, a to jak na půdě akademické, tak ve sféře politické.

Pozoruhodný byl například jeho přístup ke studentům – bylo zcela samozřejmé, že je často brával k sobě domů, do prvního pražského bydlíště v dnešní Holečkově, tehdejší Karlově ulici na Smíchově, kde se do debat často zapojovala také jeho manželka Charlotte.

Tyto diskuse musely být pro studenty mimořádnou výzvou. Díky tomu, že se odehrávaly v atypickém prostředí, umožňovaly také jistou neformálnost, která by na akademické půdě nebyla možná. Lze si představit rozmanitost témat, která byla u Masaryků doma probírána, i jejich váhu. Vždyť tehdejší společnost procházela změnami, které kladly mimořádné nároky na intelektuální výkon, na představitost, argumentaci podloženou znalostmi a pečlivou přípravou. Těžko si lze představit, že by profesor Masaryk připustil diskuse plytké a bezobsažné. A právě tak si neumím představit, že by nevyžadoval od svých studentů jasné, někdy i velmi kontroverzní názory, které byly podrobeny důkladnému společnému zkoumání.

Ze světa politiky připomeňme jeho zásluhu na tom, že Československo bylo jednou z mála zemí v Evropě, kde už dva roky po jeho vzniku, v roce 1920, měly ženy volební právo. T. G. Masaryk sám tvrdil, že „žena musí být zrovnoprávněna, protože ženou se zdvojnásobuje lidský potenciál“. Tento postoj se odráží i v dnešních diskusích nad rolí ženy ve společnosti, v politice.

Jinou otázkou, která si zaslouží naši pozornost, je vztah prvního prezidenta k politickým partnerům – aktérům s rozhodujícím vlivem v období první republiky. Kolik toho víme o jeho spolupráci například s Antonínem Švehlou, premiérem, jehož názorů si prezident Masaryk vážil? Ze vzájemné korespondence, do níž vstoupil také Karel Čapek, lze dovést důvěru i respekt, které k sobě oba muži chovali. Ví se o tom málo.

Podobných okruhů otázek bychom jistě našli více. Upozornila jsem pouze na tři, pro dnešek stále aktuální: Masarykův přístup ke vzdělávání, k postave-

ní žen ve společnosti a princip spolupráce osob zastávajících nejvyšší ústavní funkce v zemi.

Meziválečné Československo nebylo a nemohlo být bezchybným ideálem, jak je občas s mírnou dávkou nostalgie připomínáno. Parlamentní diskuse, z nichž lze vyčíst hluboké názorové rozdíly, byly stejně bouřlivé jako ty dnešní. To dokládají stenografické záznamy.

Ale podstatné je, že v nesmírně složitých podmínkách přechodu na nový společenský systém, zatíženo otázkami národnostními, poznamenáno velkou hospodářskou krizí, ohroženo narůstajícím fašismem, bylo neobyčejným ostrovem demokracie. Bylo prostorem, který dával vyniknout smělým hospodářsko-podnikatelským, kulturním i vzdělávacím projektům. Dělo se tak mnohdy na pozadí bouřlivých diskusí, ale bylo to období podnětné, energické, opírající se o individuální svobodu a demokratické procesy rozhodování. Zejména pro tyto aspekty je nám vzorem i dnes.

Děkuji za pozornost.

Miroslava Němcová

předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

www.psp.cz [online] [cit. 2011-03-07]

Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=401&z=1063>

MASARYKOVA HUMANITA A PRAKTICKÁ VÍRA

Vážená paní předsedkyně, vážené dámy a vážení pánové, sestry a bratři!

Již po několik let koná naše církev v Parlamentu České republiky setkání k výročí Tomáše G. Masaryka. Jsme vděční za to, že v letošním roce převzala nad touto akcí záštitu předsedkyně Poslanecké sněmovny paní Miroslava Němcová. V loňském roce jsme u příležitosti 160. výročí narození Masaryka zorganizovali zájezd do Lán. Také jsme uspořádali bohoslužbu a shromáždění v Čejkovicích, kde v domě, ve kterém T. G. Masaryk prožíval své dětství, má naše církev symbolicky svou modlitebnu. V letošním roce se bude konat bohoslužba a setkání v našem sboru v Hodoníně, ve městě, které je Masarykovým rodištěm.

Naše církev má k Masarykovi velice kladný vztah z důvodů historických a ideových. Jako první prezident samostatného státu je představitelem politického demokratického prostředí, ve kterém naše církev mohla vzniknout a rozvíjet svou činnost. K ideovým důvodům patří Masarykova víra a náboženské přesvědčení i jeho vztah k osobnosti Mistra Jana Husa a české reformaci. Poukazoval na prvenství v evropských dějinách, kdy se u nás reformace stala záležitostí celého národa, a tak byla připravena půda pro reformaci v jiných zemích (Karel Čapek: *Hovory s T. G. Masarykem*, s. 219).

České reformační snahy jsou zosobněny postavami Mistra Jana Husa, Petra Chelčického a Jana Amose Komenského. Podle Masaryka charakterizuje Mistr Jana Husa etické zaujetí, Chelčického odpor proti zneužívání moci církve a státu a Komenského vzdělanost (*Hovory*, s. 220).

Pro Masaryka Mistr Jan Hus, Petr Chelčický a Jan Amos Komenský byli nositeli skutečné humanity, ale současně to byly postavy velmi výrazně náboženské. Náboženství a humanita nestojí u Masaryka proti sobě. Říká: „Náboženství bez lidskosti nemůže být správné, lidskost bez zbožnosti úplná“ (*Hovory*, cit. s. 212).

Masaryk vyslovil myšlenku, že český humanitní ideál má svůj historický i věčný základ v české reformaci, nikoli ve francouzské revoluci (Jan Hus: *Naše obrození a naše reformace*, s. 12). Humanismus sice vychází do jisté míry z křesťanství svým důrazem na lidství Ježíše Krista (vere homo) a jeho přikázání „Miluj svého bližního jako sebe samého“, ale stal se samostatným proudem a získal i protikřesťanské zaměření (srov. *Ideály humanitní*, s. 7). Touha novodobého humanismu byla vyjádřena v hesle francouzské revoluce: „Volnost, rovnost, bratrství.“ Avšak v totalitních režimech 20. století proklamovaná a vyzdviho-

vaná svoboda se změnila v nesvobodu. Rovnost byla pochopena jako rovnostářství potlačující individuální schopnosti člověka. Humanita byla znehodnocena třídním a ideologickým pohledem na člověka. Masaryk nepřijímal třídní boj ani komunistické pojetí rovnosti dosažené revolučním násilím. Nechtěným faktickým důsledkem revolučního humanismu bylo v posledu „odlidštění člověka“, jak to výstižně vyjádřil teolog Hans Küng (*Být křesťanem*, s. 22).

Dnes se můžeme svobodně zabývat odkazem Tomáše G. Masaryka, který zosobňuje principy demokracie a humanity. Avšak existuje nebezpečí ohrožení těchto principů vnitřním znevážením hodnot demokracie, lhostejností, krátkozrakým bezohledným egoismem a nedostatkem skutečné sociální solidarity.

Masaryk oslovoval a inspiroval ve své době – i přes odlišná východiska – představitele Církve československé husitské – dr. Karla Farského, dr. Františka Kováře i prof. Aloise Spisara, jak je to zřejmé v jeho Etice (Spisar, A.: *Ethika v duchu církve československé*, s. 203). Masaryk oslovuje i nás dnes. Při četbě jeho díla nás překvapuje hloubkou myšlenek a některé jeho názory se vyznačují zvláštní svěžestí i aktuálností.

Inspirující – pro nás věřící – je jeho prakticky zaměřená víra. Vychází z Ježíšova přikázání lásky – lásky k Bohu a lásky k člověku ve smyslu lásky k bližnímu a k sobě samému. Masaryk k tomu poznamenává: „Přikázání Ježíšovo zahrnuje a předpisuje také lásku k sobě: ne egoismus, ale uvědomělou starost o sebe... Ježíš to řekl pěkně a prakticky: miluj bližního svého jako sebe samého; tedy starej se o sebe, poznávej sebe, važ si sebe, buď k sobě upřímný a opravdový a neobtěžuj druhé. Buď stále na stráži, dávej pozor, buď činný, odhodlaný, měj kuráž a neutíkej před odpovědností“ (*Hovory*, cit. s. 212–213).

Vážené dámy a vážení pánové, sestry a bratři, ať tedy také toto slavnostní setkání je prostorem k promýšlení Masarykova díla a odkazu humanity v kontextu našich národních dějin i naší přítomnosti a budoucnosti.

ThDr. Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

Z literatury:

- ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Vyd. soubor. 7. Praha: Československý spisovatel, 1969. 303 s.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Jan Hus: naše obrození a naše reformace*. Praha: Čas/Beaufort, 1908. 120 s.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: několik kapitol*. 10. (9. knižní) vyd. Praha: Čin, 1946. 83 s. Živá věda. Svazek 16, Řada Svět člověka; kniha 1.
- KÜNG, Hans. *Být křesťanem: křesťanská výzva*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 295 s. Velké postavy světové teologie. ISBN 80-85959-76-3.
- SPISAR, Alois. *Ethika v duchu církve československé*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1948. 352 s. Blahoslav; Sv. 18.

T. G. MASARYK: DEMOKRACIE – VÝCHOVA – RODINA

Vážená paní předsedkyně, vážený bratře patriarcho, sestry a bratři, dámy a pánové,

již několik let se scházíme v tyto dny na půdě Parlamentu České republiky, abychom si připomínali výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka. Jak jsem již naznačil ve svém projevu minulý rok, zdá se, že on sám by takováto shromáždění akceptoval jen pod podmínkou, že zde nedojde jen k „plochému“ přečtení projevů, ale že si člověk z **takových setkání odnese něco do svého každodenního života**.

V projevu *O slabinách inteligence* z roku 1932 dokonce vyzývá všechny, aby se vyvarovali vždy a všude frází! Právě z tohoto důvodu jsem loni přednesl ono Masarykovské „Šestero“, jež vycházelo z jeho rozhovoru s K. Čapkem. Věřím, že nám z něj něco v tom uplynulém roce zůstalo. Pokud ne, jsem velice rád, že díky sestře dr. Olze Nytrové a dalším spolupracovníkům máme dnes opět před sebou sborník z loňského roku, kde si můžeme vše připomenout.

V letošním roce jsem se při přípravě svého projevu probíral Masarykovými články, projevy a rozhovory z let 1929 – 1936, které souborně vyšly v Praze péčí Ústavu T. G. Masaryka v roce 1997. Masaryk v nich řeší i dnes aktuální otázku hospodářské krize, politické kultury jednotlivých politických stran a geopolitického postavení malých a velkých států. Odpovědi na tyto otázky staví pod normu vyššího mravního principu PRAVDY, který, jak sám říká, by nás měl vést v každodenním životě osobním i veřejném. Každý z nás by se měl podle Masaryka v první řadě zasadit o obnovu svého mravního a náboženského života, aby mohl být přínosem pro celou společnost a tím zvyšoval etickou rovinu v rozhodování většiny v parlamentní demokracii. Právě tyto závěry lze vyvodit z Masarykova rozhovoru pro Berliner Tagblatt vydaného v roce 1932. *Demokracie znamená svobodu, nikoli naprostou rovnost; ne každý, kdo se považuje za schopného a vyžaduje v politice vůdčí úlohu, je k takové práci (službě) vybaven. My, voliči, nesmíme demagogům a povýšencům pomáhat k moci. Ani intelektuálové, ani brutální muži moci nejsou způsobilí vládnout, nýbrž jen oni politikové, kteří posuzují svou práci vážně, jsou dostatečně vzdělaní a jsou si vědomi své odpovědnosti.* Jak dnes s odstupem času vidíme, je tento Masarykův pohled velmi současný. Ač se tehdy týkal politické situace v Rusku a v Německu, můžeme se z něj poučit i dnes, a to nejen pro volby na úrovni parlamentní, ale i místní úrovně. Každý člověk na vedoucí pozici by měl sám sobě ve svém svědomí nastavovat dnes a denně zrcadlo, zda služba, kterou vykonává, je službou pod normou Kristova

zákona lásky k Bohu a k druhým lidem! A pokud zjistí, že není, měl by sám pracovat na své vnitřní obnově.

Aby naše současná společnost byla mravně a kulturně vyspělá, hledala to nejlepší pro co možná nejširší skupinu občanů, nezapomínala na ty, kteří jsou na jejím okraji, **je nutná výchova**, která podle Masaryka musí *začínat v rodině, pokračovat ve škole pod vlivem učitele i ostatních dětí a poté se musí završit v dospělosti v zaměstnání. Zotavení světa nenastane najednou, přes noc, ale krok za krokem! Každý člověk sám, každá rodina i každý národ si musí dát svůj dům do pořádku, mezi lidmi i státy potřebujeme důvěru, víru v dorozumění. Mravně se zotavme, budme lidští, citliví a přívětiví, nemůžeme udělat více!*

A tak nás všechny v den připomenutí Masarykova narození vyzývám, začněme již dnes u sebe. Uvedme v soulad svá slova a činy a postupně, krok za krokem proměňujme naši společnost, proměňujme k lepšímu naši parlamentní demokracii, kterou jsme po dlouhých letech nesvobody obdrželi. Ukazujme s Masarykem, že blahobyt materialismu a ono „mít se dobře“ neznamená jen spokojenost hospodářskou a finanční, ale spokojenost celkovou. Mějme druhého za přednějšího sebe!

*Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D.
biskup pražský*

MASARYKOVO POJETÍ ČESKÝCH DĚJIN

A REFORMACE

V roce 1876, šest let předtím, než Masaryk natrvalo přesídlil do Prahy a začal přednášet na pražské univerzitě, uveřejnil v Moravské orlici svůj vůbec první český článek, kde napsal: „Jen na pořádné teorii může praxis pořádná osnována býti, jinak bloudíme na bezcestí vedeni jsouce jen slepými pokusy... Co bychom as říkali, kdyby každý léčiti chtěl? Kdo léčiti chce, dlužen se prokázati studiem medicínskými; mastičkáři se sice tu i tam vyskytují, avšak nemají již té ‚praxe‘, kterou dříve bez všaké teorie provozovati mohli; političtí mastičkáři však posud bývají trpěni, ba jsou jediní lékaři společnosti lidské!“ (Spisy TGM 16, s. 23.)

Když Masaryk počátkem devadesátých let sám vstoupil do praktické politiky jako poslanec za mladočeskou stranu, poznal toto politické mastičkářství velmi zblízka a zevnitř. Ztratil zbytek iluzí, že by politiku prováděnou ze dne na den, doprovázenou velkohubými frázemi a vedenou „slepými pokusy“ bylo možné vlastními silami změnit. Rezignoval proto na poslanecký mandát a rozhodl se, že pro českou politiku vytvoří teoretický základ opřený o filosofii českých dějin, o koncepci, která by praktické politice poskytla jasný smysl a cíl. Napsal a v roce 1895 vydal knihu „Česká otázka“ s podtitulem „Snahy a tužby národního obrození“, neboť politika přítomnosti měla navázat na úsilí průkopníků novodobé obrody českého národa a pokračovat v něm.

Masaryk ovšem měl v té době už jasnou představu o pohybu světových dějin i o směřování české historie. K pojetí české otázky dospíval paralelně s tím, jak řešil „světovou otázku“. Rozsáhlým filosofickým a sociologickým studiem angloamerické, francouzské, německé a ruské kultury si ujasnil, že nejvyššími hodnotami, které se prosazují ve vývoji moderní společnosti, jsou humanita a demokracie. K těmto hodnotám směřují přes všechny peripetie světové dějiny. Při studiu českých dějin a kultury objevil, že tyto hodnoty se vyskytly i v české minulosti v době husitské a v období reformačním. Dokonce dříve než v jiných národních pospolitostech, a že je tedy třeba pro tyto hodnoty pracovat i v současnosti, pracovat především politicky, a tím uvést českou politiku a budoucnost českého národa do souladu se světovým vývojem. Jen tehdy si malý národ zajistí důstojné místo ve světovém společenství. Masaryk v tomto duchu uvažoval již v polovině osmdesátých let, když například ve svých přednáškách o dějinách filosofie zařazuje Husa, Chelčického a Komenského do kontextu vývoje evropského myšlení a zdůrazňuje jejich originální přínos. V devadesátých letech pak nalézá myšlenku humanity v českém obrození a vidí její souvislost s reformační tradicí. Jakkoli mu jde o zájmy národa a jeho prospěch, zřetel

všelidský založený na závazné mravnosti je pro něho nadřazený. Střetává-li se nacionalismus s mravností – v občanském životě, v kultuře, v politice –, je nezbytné hájit mravní zásady. Proto Masaryk neváhá vyvracet rukopisná falza, vystoupit proti antisemitské pověře; a je jen logicky důsledné, když stát, pod jehož svrchovanost český národ tehdy patřil, rozpoutal nespravedlivou válku, že se Masaryk rozhodne v zájmu mravnosti a zdravé budoucnosti národa zpřetrhat s ním všechny svazky a spojit se s těmi, kteří hájí demokracii.

Masarykův výklad smyslu českých dějin, jak byl podán v České otázce, nasetkal se s všeobecným souhlasem. Některé námitky vyslovil začerstva z pozic politického liberalismu někdejší Masarykův mladočeský spoluposlanec, právník Josef Kaizl. Avšak zásadní kritiku Masarykovy koncepce provedl až v roce 1912 historik Josef Pekař. Vyvolal tak spor, který není uzavřen dosud. Jakkoli se tento spor často vydává za diskusi odborně historiografickou, jeho podstatou je od počátku střetnutí dvou odlišných světových názorů, dvou dějinně filosofických koncepcí a z toho vyplývajících odlišných politických postojů.

Z tohoto hlediska se Pekař jeví v průběhu celého tohoto sporu jako Masarykův antipod. Je to konzervativní myslitel považující národnost, ideologicky podepřenou tradičním katolicismem, za konstitutivní princip dějin. Je to vyznač antisemitismu používající tento předsudek i jako výkladový princip historických událostí (například v názorech na ruské revoluce). V souladu se svým konzervativním světovým názorem neváhal za války desavovat Masarykovu zahraniční akci a sepsal adresu věrnosti císaři Karlovi s požadavkem zachování monarchie. Ke cti Pekařově budiž konstatováno, že po roce 1918 svůj omyl uznal a zůstal loajální vůči mladé republice. Tato světonázorová a politická stanoviska se nutně promítala i do Pekařovy odborné historické práce a některá svá pozdější díla (například monografii o Žižkovi) koncipoval přímo v opozici k Masarykovi. To vše se dělo pod záštitou proklamované přísné objektivní vědeckosti, ačkoli už Palacký dobře věděl, že „historii vůbec psát nelze tak, aby ona pouze objektivní byla i aby z podmětosti spisovatelovy či z myslí a citů jeho nic do ní nevplývalo“.

Tato Pekařova vědeckost, která je neodmyslitelná od vlivu právě charakterizovaného světového názoru, byla po metodologické stránce poplatná německému dějepisceví 19. století, vycházejícímu z pozitivistického empirismu. Ovšem základní pojem této koncepce, tzv. historický fakt (pod heslem „nic než fakty“), o jehož neotřesitelnosti se nepochybovalo, ukázal se po kritice, kterou provedla filosofická teorie poznání, záležitostí složitou a nikoli nepochybnou. V tom se dostalo zadostiučinění výše citovanému výroku Palackého. Přesto mnoho badatelů v historických oborech iluzi neotřesitelného faktu stále ještě podléhá a podléhal jí i profesor Pekař.

Většina našich dnešních odborníků je ochotna připustit, že Masaryk měl právo filosoficky spekulovat o dějinách, i když pro dnešek je to již překonaná

záležitost, ale že v konkrétní historiografické argumentaci měl pravdu Pekař. Týká se to především onoho „historického“ jádra sporu, na němž ovšem spočívá celá Masarykova koncepce, zda totiž existovala či neexistovala kontinuita mezi staršími českými dějinami a národním obrozením a zda naši obrozenci navazovali nebo nenavazovali na reformační humanitu, popřípadě demokracii. Pekař vidí jednotu jen v přežívajícím principu národnosti, v pojmu češství, ale odmítá kontinuitu reformační humanity: humanita obrozenců je prý převzata od německého osvícence Herdera. Podívejme se na tento problém trochu blíže.

Humanistický ideál se pochopitelně od dob reformace vyvíjel a získával nové významy. Jeho křesťanský základ – požadavek lásky k bližnímu – však zůstal. Masaryk měl pravdu v tom, když zdůrazňoval původně náboženský, tj. křesťanský charakter principu humanity a v tomto smyslu zvlášť vysoko hodnotil mezi reformačními proudy přínos naší Jednoty bratrské. Čeští obrozenští myslitelé, kteří se k tomuto principu hlásili a v jeho duchu jednali, už právě tím ztělesňovali kontinuitu mezi minulostí a současností. Kontinuitu potvrzují ovšem ještě další okolnosti. V pobělohorské době, kdy byla myšlenka reformační humanity na domácí půdě potlačena, žila dále v tradici německé reformace. Německá reformace byla v jistém ohledu dědicem reformace české – připomeňme obdivný Lutherův vztah k Husovi. Pekařovo tvrzení, že humanita obrozenců je převzata od německého osvícence Herdera, je do jisté míry pravdivé. Pro příslušníky první generace našeho národního obrození byl Herder skutečně autoritou. Ale zároveň si musíme uvědomit toto: Herder byl jedním z protagonistů německého osvícenského novohumanismu, který ovšem vyrůstal z německého protestanismu, měl tedy reformační kořeny, přičemž požadavek humanity spojoval s ideou antického svobodného občana. A když si uvědomíme, jaký vztah měla německá reformace k reformaci české, osvětlí se nám také skutečnost, proč čeští obrozenci hledali oporu pro své národní snahy právě v německém novém humanismu. Pochopíme také Masarykův výrok z České otázky, že „to ze strany německé filosofie a vědy byla jen historická odplata za půjčku“ (Spisy 6, s. 15). Na podporu tohoto výroku můžeme uvést i fakt, že sám Herder ve svých Listech na podporu humanity věnoval zvláštní a obdivnou kapitolu české reformaci s názvem „Komenský – učitel lidskosti“. A můžeme pokračovat dalším argumentem: Významný filosof své doby Jakob Friedrich Fries, rovněž stoupenec nového humanismu a učitel Kollárův a Šafaříkův za jejich studií v Jeně, byl po matce přímý potomek českých bratří a ke svému původu se hlásil. Filosoficky ovlivnil nejen Kollára a Šafaříka, ale i Františka Palackého, který jeho spisy studoval v Bratislavě. Také řada dalších německých protestantských historiků 17. a 18. století udržovala ve svých dílech povědomí o významu české reformace. Pekař a jiní hlasatelé přetržitosti českého myšlenkového vývoje neberou tento mezinárodní kontext národního obrození v úvahu a ignorují i jinou významnou skutečnost, že čelní obrozenští činitelé Kollár, Šafařík a do

jisté míry i Palacký vyrůstali v živé reformační tradici slovenské, která jako bezprostřední pokračovatelka reformace české nebyla protireformací zcela přerušena a byla nositelem i jazykové kontinuity mezi dobou starou a novou. U všech těchto myslitelů, a předtím už u Dobrovského, byla myšlenka humanity principem nadřazeným myšlence národnosti, takže ideologie provázející formování novodobého českého národa neměla nacionalistický charakter. To platí i o Jungmannovi, kterému někdy bývá vytýkán nacionalismus. Ačkoli prošel katolickou výchovou, přijal principy nového humanismu za své a lidskost stavěl nad dílčí národní zájmy. I on dovedl ocenit reformační tradici: „Dvůr římský jest jedna z největších překážek rozvíjení se pěkného květu věd a umění. Český národ tu krásnou dobu, v které odtrhl se od papežstva, v uměních nade vše Evropany vynikal, nikdy pak více neklesl, jako když jezuitstvo nad ním vítězilo.“ (J. Jungmann, Zápisky, s. 85–86.) Rovněž jiný vynikající český myslitel vyšlý z katolického prostředí, Augustin Smetana, ještě jako člen řádu křižovníků s červenou hvězdou, napsal pod vlivem nového humanismu tato slova: „Když bezbožné počínání církevní hierarchie neznalo míry a mužové jako Wiclef a Hus podlehli v boji nové doby se starou, podařilo se konečně wittenberskému mnichovi mrštit do Vatikánu zápalný blesk nového učení. Daleko zářily plameny nadšeného osvícenství, v kterých na prach shořelo staré církevnictví a z popela staré církve vzlétl fénix nových protestujících... Velký výsledek reformace, již mnich bohatě nahradil lidstvu, čím se na něm provinilo mnišstvo, byl prostě ten, že náboženství se poprvé stalo člověku věcí rozumu.“ (A. Smetana, Sebrané spisy I, Praha 1960, s. 160.) Není divu, že byl Augustin Smetana později z církve exkomunikován. Masaryk si Smetanu velice vážil a upozornil ještě na jeden důležitý aspekt jeho myšlení: Smetana „krásně postřehl humanitní úkol filosofického obrození, jak organické navázání na minulost musí vést k řešení otázky sociální; doplňuje takto znamenitě humanitní teorii Kollárovu a lidovým tužbám Karla Havlíčka, Němcové a jiných dává filosofický základ“ (Spisy 6, s. 104).

Tím se dostáváme k dalšímu tématu, které Masaryk rozvíjí v souvislosti s odkazem reformace. Je to otázka francouzské revoluce a jejího vztahu k národnímu obrození a zprostředkovaně také k české reformaci. První věta Masarykovy České otázky zní: „Hnutí evropské, jež přivodilo francouzskou revoluci, a vzniklé vzrušení národní a politické i v národě našem i ostatních národech slovanských mocně se projevilo. My od té doby datujeme své národní znovuzrození.“ (Tamtéž, s. 13.) O tři čtvrti století dříve, v srpnu roku 1819, si František Palacký poznamenal do Každodenníku: „Nevídaný duch věje nyní po celé Evropě, jakkoli dušený tu i tam ode knížat: od toho času, co Francouzové, zvláště Napoleon, stará ustanovení vyvrátě, jim starožitnou vážnost odjal a nová nařízení, podlé ducha našeho věku, nový život všude rozšiřovala, od tedy nová jest světa historického vůbec tvářnost. Mocnáři chtějící násilně vše do přesnosti zase uvésti jistě že velice chybní. Duch všeobecný nedá se více utajiti

při tak ouzkém spojení všech národů skrz literaturu, politiku a spolní důležitosti; nýbrž čím více jej pronásledovati budou, tím se dále rozšíří a stáleji upevní.“ (V. J. Nováček (ed.), Fr. Palackého korespondence a zápisky, s. 45.) Je to v té době u nás ojedinělé a nesporně prozíravé stanovisko. Dnes můžeme na řadě dokladů prokázat, že francouzská revoluce pomohla našemu obrození restituovat kontinuitu se staršími českými dějinami především v otázce svobody, demokracie a sociálních práv člověka. Ale můžeme sledovat i opačný proces: vliv české reformace na tuto světodějnou francouzskou událost. I Masaryk si toho byl vědom, když v České otázce poznamenal: „Osvícenství 18. věku, osvícenství německé, anglické i francouzské bylo jen pokračováním v duchu hlavních idejí české reformace.“ (Spisy 6, s. 15.) Masaryk to neupřesňuje a mohlo by se zdát, že je to tvrzení poněkud nadsazené. Ale není tomu tak. Významný proud francouzského porevolučního společenského myšlení reprezentovaný jmény, jako jsou historici a politici Louis Blanc a Pierre Leroux nebo spisovatelka George Sand, skutečně odvozoval jednu genealogickou větev francouzské revoluce od českého husitství. Svými názory zapůsobili ve čtyřicátých letech 19. století společně s některými německými spisovateli a historiky na hlubší vnímání husitství českou společností, a to ještě před vydáním základního díla Františka Palackého.

Úsilí potlačit význam této tradice ze strany Pekaře a jeho následovníků bylo a je i v současné době projevem jiné kulturní a společenské orientace, která nechápe demokracii jako sociálně zaměřený humanitní světový názor s univerzální preferencí morálních principů.

Je jistě chvályhodné všestranně zkoumat a poznávat protireformační dobu našich dějin a objevovat její skryté půvaby, třeba v podobě jemně sublimované erotiky mariánských písní. V této době jistě vzniklo i mnoho jiných kulturních hodnot, zejména v architektuře, výtvarném umění nebo hudbě. Avšak zatím se nepodařilo nalézt v ní nosnou ideu, která by nahradila koncepci Masarykovu. Příkladný vzor některých pochybných světců, byť se dnes sebeofenzivněji prosazuje, nemůže být rovnocennou kompenzací kulturního přínosu období české reformace, které Josef Dobrovský nazval „Krásným neb zlatým věkem české řeči. Celá masa národa je vábena ke čtení a vybízena k přemýšlení. Nejvzdělanější část myslí a píše svobodně.“ (J. Dobrovský, Dějiny české řeči a literatury, s. 109.) Protireformační katolicismus v podobě, v jaké u nás působil, se bránil jakékoli podstatnější vnitřní reformě. Jakkoli ortodoxní neoscholastika 17. a 18. století jako oficiální církevní názor mohla v dílčích otázkách (logika, teorie poznání, filosofie přírody) obohatit lidské vědění, ve světonázorových záležitostech vystupovala jako neúprosný strážce ideové čistoty. Nesmělé pokusy obrodit církev například myšlenkami francouzského jansenismu byly rozhodně potlačeny, jak o tom svědčí zásahy proti strahovskému opatovi Jeronýmu Hirnhaimovi nebo hraběti Šporkovi. Ještě počátkem 19. století odsoudila církev

Bernarda Bolzana za snahu o mírný svobodomyšlný projev. Církev jako největší duchovní totalitní mocnost spjatá s monarchií jen pomalu ztrácela společenský vliv a s jeho ztrátou se dlouho nesmířila. Co tedy z myšlenek nesených touto tradicí může být inspirativní pro náš dnešek? Chceme široce chápat toleranci a uznávat koexistenci nejrůznějších idejí, ale bylo by neprozíravé vzdávat se určité hodnotové stupnice a schopnosti kvalitativně mezi těmito idejemi rozlišovat.

Od některých stoupenců postmoderních koncepcí se ozývají námitky, zda má vůbec smysl tázat se po smyslu dějin, když se dějiny jeví jako chaotický a v podstatě nesmyslný proces. Tento názor je patrně znakem ztráty orientace a rezignace na snahu jakýmkoli způsobem do dějin zasahovat. Ponechme stranou metafyzický spor o to, zda jsou dějiny řízeny Prozřetelností, železnou zákonitostí nebo shlukem náhod. Zkušenost říká a zkušenost 20. století zvláště potvrzuje, že člověk, společenská skupina, chcete-li třída, ovlivňují chod dějin, zasahují do něj, i když často s výsledkem v podstatě odlišným od původního úmyslu. Vyplývá to ze složité biopsychické podstaty člověka, neboť člověk se nechová jen instinktivně a iracionálně, ale také finálně, klade si cíle, které je schopen do značné míry racionálně uskutečňovat. Tyto cíle si stanoví na základě zkušenosti své i zkušenosti svých předků, jakkoli generační přenos zkušenosti je záležitost značně nespolehlivá. Právě zde má své místo dějinná zkušenost, poučení z dějin, které našemu jednání může dát „smysl“, poskytnout orientaci. To je také jeden z hlavních důvodů, proč se minulostí zabýváme, proč se ji snažíme poznat. Proto je také otázka po „smyslu“ dějin, po jejich „logice“, otázkou oprávněnou. Hra společenských zájmů způsobuje, že odpovědi na tuto otázku jsou různé a často protikladné. Člověku se tu však dává možnost volby, přes všechny omezující podmínky volby svobodné.

A v tomto smyslu ani zápas Masarykův, ani dnešní spor o českou otázku nekončí.

*PhDr. Josef Zumr, CSc.,
vědecký pracovník Filosofického ústavu AV ČR*

Text přednášky vychází z autorových starších publikovaných studií:

ZUMR, Josef. Prof. Pekař opravdu o historickém vývoji nemá potuchy. In: *Století Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, s. 59–65.

ISSN 80-86142-01-9.

ZUMR, Josef. Úloha antiky v národním obrození. *Listy filologické*, 2006, 129 (1–2), s. 177–188. Dostupné také v PDF z:

<<http://lf.clavmon.cz/LF/Sample%20issue/10zumr.pdf>>.

ISSN 0024-4457.

ZUMR, Josef. Národní obrození jako zdroj Masarykovy filosofie dějin.

In: *T. G. Masaryk a česká státnost*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Masarykovou univerzitou ve dnech 4.–5. září 2007 v Brně. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2008, s. 18–27. ISBN 80-86142-30-2.

Literatura:

- 1) DOBROVSKÝ, Josef a JEDLIČKA, Benjamin, ed. *Dějiny české řeči a literatury*. 1. vyd. V Praze: Československý spisovatel, 1951. lix, 187 s., vi l. obr. příl. Kritická knihovna; sv. 4.
- 2) JUNGEMANN, Josef. *Zápisky*. V Praze: J. Otto, 1907. 94, 2 s. Světová knihovna; č. 630.
- 3) MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka; Naše nynější krize; Jan Hus*. Česká otázka 8. vyd., Naše nynější krize 7. vyd., Jan Hus 9. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. 492 s. Spisy T. G. Masaryka; sv. 6. ISBN 80-902659-3-6.
- 4) MASARYK, Tomáš Garrigue. *Juvenilie: studie a stati 1876–1881*. 1. vyd. Praha: Ústav Tomáše Garrigua Masaryka, 1993. 170 s. Spisy T. G. Masaryka; sv. 16. ISBN 80-901478-2-8.
- 5) NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. III, Korespondence z let 1816–1826*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911. [I]–151 s. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku; Skupina II., čís. 16.
- 6) SMETANA, Augustin. *Sebrané spisy*. 1. sv. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960. 427, [2] s. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a fil.

SLOVO ZÁVĚREM

„Svět je hoden zhodnocení jakožto otázka a úkol bytí v dobrém.“

Radim Palouš

Velká část z nás si uvědomuje, že hodnoty historické, vlastenecké a duchovní mají smysl, že máme myslet na tradiční hodnoty a prakticky žádný den je nepouštět ze zřetele. Za tento postoj jsme zodpovědní a patří k lidské zralosti. Souvisí se správnou orientací při hledání smyslu vlastní existence, při hledání pravdy.

Tradiční hodnoty a ctnosti – individuální i občanské – jsou nám připomínány i oběma polistopadovými prezidenty, i když jsou tak rozdílnými osobnostmi. Také pod jejich vlivem si uvědomujeme hodnoty svobody, demokracie i úctu a respekt k tomu, co nás přesahuje.

Prožíváme v současnosti dobu krize. Je to čas plný napětí, rizika i obav. Přibývá otázek, lidé pociťují nejistotu. Tím spíše je třeba zůstávat zakotveni v hodnotách a připomínat je i mládeži. Zajímavě se v tomto smyslu vyjádřil filosof Martin Buber: „Mládí je doba otevřenosti všemu. Otevřenými smysly přijímá plnost a mnohotvárnost světa, všemu otevřenou vůlí dává samo sebe nekonečnému životu. Zatím ještě nepřísahal na žádnou pravdu, kvůli níž by muselo zavřít oči před všemi ostatními. ... Věřoucné poučky jsou jen pokusem uchopit působení Všemocného. Taková je tajemná vazba ducha, že je v každé osobě v zárodku obsaženo celé pokolení a v každém osudu celé dějiny. Každého člověka se jednou, jakkoli krátce a záhadně, dotkne působení Všemocného; čas života, kdy se tak stane, nazýváme mládím.“

Potřebujeme mladý elán, „okouzlenou duši“ i vyrovnanou a moudrou zralost. Zvídavost ducha prochází napříč všemi generacemi a na cestě hledání se všichni potkávají. Protože současný svět je v kritické situaci, dochází k mnohačetným proměnám a spirituálnímu pohybu. Jestliže krize nabyla univerzálních rozměrů, musíme si ještě výrazněji ochraňovat své staletími ověřené hodnoty. Upozorňovat na ně, předávat je dál a vyvíjet v tom smyslu trpělivě a neustávající úsilí.

Je důležité žákům a studentům – a nejen jim – přístupným způsobem, živým a sugestivním, interpretovat mravní osobnosti a jejich činy, kontext jejich myšlenek a morálních postojů a co z toho plyne pro současnost a její specifiku. Je třeba vést odpovědný dialog, zjednávat nápravu a novou rovnováhu, mít mnohočetné životní horizonty a pokoušet se konzumní společnosti upravit, usměrnit a adekvátně vytýčit její meze. Jsme zodpovědní za svou cestu k dobru.

Každé řešení s sebou ovšem nese nová dilemata. Je třeba přemýšlet o budoucnosti a uvědomovat si, jak se na ni připravujeme v pojetí „dobrého života“. Je třeba pokoušet se plně se orientovat v současnosti – a to je věc všech generací – a ovšem rozumět i minulosti, jejím signálům, jejímu odkazu, aby náš pohled nebyl povrchní a nezakotvený, neubíral se falešným směrem. Zdá se, že schopnost reflexivního a sebekritického myšlení není u dnešních lidí zanedbatelná. Je to duchovní kapitál. Žijeme přece pro cosi víc než jen pro pomíjivý hmotný prospěch. Ideály lásky, pravdy, spravedlnosti, humanismu jsou i v hodnotově často nepřehledném postmoderním světě stále živé.

PhDr. Olga Nytrová

ISBN: 978-80-7000-068-7

